

Az MTA TK Jogtudományi Intézetének vezetésére és fejlesztésére, tudományos programjának megvalósítására vonatkozó szakmai koncepció

Jakab András

A Magyar Tudományi Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet (a továbbiakban: JTI, illetve Intézet) az elmúlt években jelentős változásokon ment keresztül. 2012. január 1-jével megszűnt önálló jogi személy lenni, és másik három akadémiai kutatóintézettel együtt azóta a Társadalomtudományi Kutatóközpont keretei közt működik. 2013. január 1. óta új vezetése is van a JTI-nek, amely a nemzetközi tudományosság sztenderdjeinek megfelelő változásokat valósított meg az Intézetben. Ezeket (valamint az adott évek legfontosabb tudományos eredményeit, publikációit) a honlapon található éves beszámolók részletesen tartalmazzák, ezért ehelyütt csupán a legfontosabb igazgatási és tudományszervezési eredményeket emelném ki:

(1) A heti kötelező műhelyszeminárium (vagy előadás) bevezetése, amely az intézményesített diskurzus terepe. Ezeknek a fele angolul zajlik, igen gyakran külföldi előadóval.

(2) Az intézeti publikációs profil megújítása:

- az intézeti lapban (*Állam- és Jogtudomány*) a *double blind peer review* bevezetése, a lap *open access* elérhetővé tétele a megjelenés pillanatában, továbbá a lap anyagának felvétele a Jogkódex adatbázisba (cserébe minden munkatársunk hozzáférést kapott a Jogkódex jogszabályi adatbázisaihoz, amelyek korábban igencsak limitáltan voltak elérhetőek)
- az *MTA Law Working Papers* sorozat elindítása, amely jelenleg a 106. számánál tart
- blog indítása, mely kétéves fennállása alatt közel száz cikknek adott helyet
- az *Acta Juridica Hungarica* átvétele a IX. osztálytól, szintén bevezetve a *double blind peer review* szerkesztést; a lap anyaga a múlt hónap vége óta elérhető a HeinOnline-on is

(3) Személyi megújulás: hangsúlyozottan meritokratikus kiválasztás, *valódi* pályázati kiírások, a jelentkezőkről az interjúbizottság érdemben szavaz. A külső források révén jelentős arányú személyi bővülés is bekövetkezett.

(4) Nemzetközi kollaboratív nagyprojektekbe való bekapcsolódás, sőt esetenként székhelyé válás (lásd konkrétan alább a folyamatban lévő projekteket a 6. pontban).

(5) Az intézeti identitás és célkitűzések egyértelművé tétele (lásd alább 2. és 3. pont).

(6) Az elektronikus térben való jelenlét erősítése:

- új honlap létrehozása
- az intézeti Jogtudományi Hírlevél beindítása (mintegy ezer címzettel, jogi kari feltöltési jogosultságokkal, hogy a saját eseményeiket is fel tudják tölteni a kéthetenként kiküldendő hírlevelekbe)
- YouTube-csatorna és Facebook-profil felállítása és működtetése
- Jogtudományi Kereső létrehozása a honlapon az internetes jogi folyóiratokban való keresés céljából
- az intézeti kiadványok és publikációk – lásd fent (2) – megjelenítése a honlapon.

(7) Az Országgyűlési Könyvtár külföldi jogtudományi folyóirat-figyelésének megrendelése minden kutatónk részére.

(8) A HeinOnline – a legnagyobb jogtudományi folyóirat-adatbázis, főleg angol nyelvű lapokkal – előfizetés minden gépünkre.

Számos olyan eredményt is lehetne említeni a fentiekén túl, amelyek nem a JTI, hanem a TK szintjén megvalósított reformokból következnek (utazási és lektorálási alap, teljesítményértékelési rendszer, professzionális gazdasági és pályázati igazgatás), és jelentősen hozzájárultak a kedvező irányú átalakuláshoz.

Az elkövetkezőkben kevésbé szólnék a múltbeli eredményekről, mint inkább a jövőre vonatkozó vízióról, bár a kettő természetesen több ponton is összefügg egymással, ami a fenti keresztutalásokból is látszik.

1. Külső környezet, belső adottságok

A jogtudomány az elmúlt évtizedekben több ponton is jelentős átalakuláson esett át. A modern jogtudománynak a kezdetektől (XI–XII. század) alapvetően a szövegmagyarázat volt a műfaja. Ez mind a mai napig így van Európában, a jogtudományi diskurzus mégis más, mint néhány évtizede. Először is sokkal nagyobb léptékű lett, aminek elsődleges oka, hogy a jogi oktatás keretei bővültek, és ennek megfelelően az egyetemi oktatók száma is többszöröse a kilencvenes évek eleji létszámnak (mind Magyarországon, mind külföldön). Emiatt a diskurzusnak több a résztvevője, több írás keletkezik (sajnos nem feltétlenül jobbak), vagyis az érdemi megszólalásnak több olvasás lenne az előfeltétele. A második különbség az, hogy bár a jogtudományi diskurzus a legtöbb országban továbbra is alapvetően nemzeti jellegű – vagyis például a fizikával vagy a kémiával ellentétben még nem angolul zajlik, hanem nemzeti nyelven, nálunk magyarul –, a mércék révén mégiscsak egyre nemzetközibb lesz. A harmadik jelenség az interdiszciplinaritás terjedése. Ezt néhányan amerikanizálódásnak tekintik, de ez csak kis részben igaz (bár ott valóban erősebben jellemző), hiszen például a német jogtudományban is egyre inkább [előtérbe](#)

kerül. Az interdiszciplinárizálódás oka részben intézményi, részben tartalmi. Intézményi annyiban, hogy a nagyobb tudományos projektek bírálóbizottsági tagjai rendszerint több tudományágot képviselnek, ezért egy vegyes arculatú tervnek eleve jobbak az esélyei. Tartalmi pedig annyiban, hogy a jogtudomány számára a legérdekesebb kérdések és innovatív megközelítésmódok ma már nem belülről, a hagyományos szövegmagyarázó-fogalomelemző (dogmatikai) irányból jönnek, hiszen ott a XIX. század végére az ún. fogalmi jogtudománnyal nagyjából elértük a maximumot. Nem véletlen ezért, hogy az utóbbi években általunk elnyert legjelentősebb (MTA Lendület vagy OTKA) támogatások mind ilyen vegyes jellegűek voltak. És végül a negyedik változás az elmúlt évtizedekhez képest az, hogy a jogtudományi diskurzusban egyre jelentősebb szerepet játszik az internet. Ezt mi is igyekszünk követni, ennek érdekében indítottunk nemrég [intézeti blogot](#), [YouTube-csatornát](#), [hírlevelet](#) és [Facebook-profil](#) is.

Az MTA a hazai egyetemi intézményi környezetben örömteli szigetként tud egyrészt intézményesített és aktív fórumot (rendezvények, kiadványok, meritokratikusan válogatott kutatók), másrészt az egyetemnél jobb anyagi lehetőségek révén kutatási infrastruktúrát (folyóirat-figyelés, utazási és lektorálási alap) biztosítani a kutatóknak. Megvalósítunk olyan nagyprojekteket is, amelyeket egy-egy tanszék vagy akár kar sem tud felvállalni. Ilyen például a most készülő [Internetes Jogtudományi Enciklopédia](#), amelynek több mint harminc szerkesztője van és végső formájában vélhetően több száz szerzője lesz majd, vagyis reményeink szerint minden magyar jogtudós részt fog benne venni.

A hazai kereseti viszonyok között fontos intézményi funkciónak tekinthető az is, hogy a legtehetségesebb egyetemi oktatóknak felkínáljuk és lehetővé tegyük a tudománnyal való foglalatosságot, hiszen egy közalkalmazotti fizetés sajnos alig elegendő egy család alapításához és fenntartásához. Ha nem akarjuk, hogy a jogtudósi kvalitásokkal is rendelkező oktatók anyagi okokból az ország elhagyására vagy a gyakorlatban való elhelyezkedésre kényszerüljenek, akkor meg kell nekik adnunk azt a lehetőséget, hogy (amennyiben ezt a vonatkozó akadémiai szabályok megengedik) az egyetemi állásuk mellett egy kutatói állással is rendelkezzenek, és így a kiaknázatlan kutatási kapacitásukat az akadémiai szférára fordíthassák. Éppen ezért kutatóink szinte mindegyike egyetemi állásával párhuzamosan nálunk is állásban van – mindezt abban a reményben, hogy az érintettek kutatói szakmai identitása a kiválósági központot jelentő MTA-hoz kötődik.

2. Küldetés

A JTI-nek kettős küldetése van, egyrésztől kétirányú hídszerepet töltünk be a nemzetközi diskurzus és a magyar jogtudományi diskurzus között, másrésztől önálló intézményi szereplőként mind a magyar, mind a nemzetközi tudományos diskurzus, sőt a magyar közéleti diskurzus aktív résztvevői szeretnénk lenni. Közreműködünk a hazai jogtudomány fejlesztésében és részt veszünk a hazai tudóstársadalom tevékenységének megszervezésében. Ennek érdekében a JTI együttműködik a hazai – többnyire egyetemek

mellett szerveződött – tudományos műhelyekkel és egyéb kutatóhelyekkel, valamint fórumot biztosít a jogtudomány által vizsgált időszerű problémák megvitatására. Másfelől a JTI azzal az igénnyel lép fel, hogy a nemzetközi jogtudományi diskurzusba bekapcsolódjon és azt egyes területeken érdemben befolyásolja. Külföldi partnerintézményekkel hatékony együttműködést alakít ki, valamint külföldi kutatókat közvetlenül is bevon tevékenységébe. Egy olyan, a nyugat-európai és észak-amerikai mércéknek megfelelő műhelyt szeretnénk működtetni, amely megtermékenyíti a magyar diskurzust és a nemzetközi diskurzusban is egyenrangú szereplőként tud részt vállalni.

A JTI nem az itt dolgozók érdekképviselői szerve, hanem a magyar és a nemzetközi (praktikusan jelentősebb hangsúllyal az előbbin) jogtudomány fejlődését elősegítő intézmény. Ennek megfelelően a gyengébb teljesítményű kollégák helyett újaknak kell megadnunk a lehetőséget, ezzel egyrészt állandó versenykényszer alatt tartva a bent lévőköt, másrészt pedig az elitintézmény identitását építve mindenkiből a legjobb teljesítményt kihozva. A JTI szerepe az is, hogy a nem itt dolgozók részére kommunikációs és tevékenységi hálózati csomópontot hozzon létre. Ennek megfelelően minden publikációs fórumunk és rendezvényünk nyitott külsősök számára is, sőt aktívan igyekszünk minél több műhelyből bevonni kollégákat abban a reményben is, hogy a nálunk meghonosodott nyugatos tudományművelési *know how* így jobban el tud terjedni országszerte.

Jogtudományt a XXI. századi Európában csak a jogállamiságból fakadó értékek nyílt felvállalásával lehet értelmesen művelni. Ennek megfelelően mind a szervezeti egységek kialakítása és elnevezése (lásd alább 4. pont), mind a kutatási projektek tervezése során (lásd alább 6. pont) különösen nagy hangsúlyt fektettünk ezekre a kérdésekre.

Egy tudatosan meritokratikus szellemű, nemzetközi ambíciójú, a magyar tudományszervezési feladatokat is felvállaló és aktív intézetet kell a következő kutatónemzedéknek hátrahagynunk.

3. Stratégiai célok

Stratégiai célunk egyrészt a nemzetközi színvonalnak megfelelő jogtudományi műhelyként való működés, másrészt kommunikáljuk az itteni eredményeket és munkát (pl. neves külföldi jogtudósok felé az itteni meghívásuk révén, sajtónyilvános kerekasztal-beszélgetések és blogbejegyzések révén a magyar közvélemény felé), harmadrészt a magyar jogtudomány legjobbjainak összegyűjtése szinergiák kihasználása érdekében.

Az Intézet tevékenysége ennek megfelelően elsődlegesen jogtudományi alap kutatásokra terjed ki (alapkutatás alatt olyan kutatást értve, amelyet tudósok végeznek tudósok számára), emellett a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény, a Kutatóközpont Alapító Okirata, valamint

Szervezeti és Működési szabályzata által meghatározott keretek között alkalmazott kutatási, tudományszervezési, szakértői és egyéb, társadalmilag hasznos tudományos feladatokat is ellát. Az Intézet alapkutatási tevékenységének tárgya alapvetően általános, elméleti és módszertani kérdések vizsgálatára, azonban a tudományos osztályok keretében folyó kutatómunka konkrét jogi kérdések vizsgálatára, továbbá empirikus kutatások megszervezésére is kiterjed.

Alapkutatási tevékenységének ellátása mellett az Intézet a következő egyéb tudományos és ismeretterjesztő feladatokat is ellátja:

- a magyar jogtudomány nemzetközi képviselete, valamint együttműködés a hazai és nemzetközi tudományos műhelyekkel
- hazai és nemzetközi tudományszervezési feladatok
- ösztöndíjprogram (Fellowship Programme) működtetése, amely lehetővé teszi külföldi kutatók közvetlen bevonását az intézeti kutatásokba
- intézményi szintű bekapcsolódás a PhD-képzésbe
- folyóirat-kiadás (*Állam- és Jogtudomány*) és egyéb kiadványok megjelentetése
- a polgárok jogtudatának fejlesztése, jogi ismeretek terjesztése, a tudomány népszerűsítése.

A Jogtudományi Intézet törvényi kötelezettségekből fakadóan, alapfeladatainak sérelme nélkül az alábbi feladatokat is felvállalja:

- szakemberképzés és szaktanácsadás, szakvélemények készítése
- közreműködés a hazai és nemzetközi jogalkotási feladatok megoldásában
- együttműködés jogalkalmazási tevékenységet végző hazai és nemzetközi intézményekkel.

A JTI előtt konkrét intézményi példaként a heidelbergi Max Planck Intézet áll. Ottani mintára vezettük be a hetenkénti műhelyszemináriumot, és azt, hogy ez minden második héten angolul folyik (akkor is, ha ott csak német vagy esetünkben csak magyar kutatók vannak jelen), hogy a nemzetközi konferenciakörnyezetre így trenírozzuk magunkat. Általában véve az a felfogás, mely szerint egy kutatóintézet egyúttal „edzőtábor” is a legjobb kutatóknak, állandó teljesítményméréssel és teljesítménykényszerrel, innen származik. Egy olyan intézetről van szó, és reményeink szerint a Jogtudományi Intézet is bizonyos fokig ilyenné válik, amely hálózati csomópontként működik, és amelyben különféle státusban, eseményen számos hazai és külföldi kutató megfordul.

4. Szervezeti egységek

Az Intézet által folytatott jogtudományi alapkutatások tematikus irányait és főbb tárgyköreit egyrésztől értékvalasztások, másrésztől az intézeti kutatók profiljának eredőit jelölik ki. Az első kutatási irány az alkotmányelméleti jellegű témakörökre összpontosít többek között az összehasonlító alkotmányjoggal, az alkotmányozóelmélettel, az alkotmányos büntetőjoggal, az államtudománnyal, a kisebbségvédelmi joggal, az alkotmányjogi dogmatika elméletével és a modern alkotmányjog esztörténeti alapjaival összefüggő vizsgálatokon keresztül. E kutatási irány gondozása szervezetileg az Alkotmányosság és Jogállamiság Kutatásának Osztályához kapcsolódik. Az alapkutatási tevékenység másik iránya a piacgazdaság jogi összefüggéseinek elemzésére összpontosít, melynek koordinációját a Piacgazdaság Magánjogi, Büntetőjogi és Közigazgatási Jogi Garanciái Kutatásának Osztálya látja el. A harmadik kutatási irány a Nemzetközi Jog és az Európai Jog Belső Jogi Érvényesülésével Foglalkozó Kutatások Osztályának keretein belül a nemzetközi jog és az európai jog hazai hatásainak feltárását tűzi ki célul.

5. Mutatók

A JTI nem alkalmaz önálló mutatókat saját tevékenységének mérésére. A TK keretei között az egyes kutatók részére kialakítottunk egy igen részletes teljesítményértékelési (pontozási) rendszert. Ennek aggregálásával ugyan elvileg mérni tudnánk az intézeti tevékenység javulását vagy romlását egyik évről a másikra, de a hasonló külföldi intézményekkel való összehasonlítást (annak megválaszolását, hogy nemzetközi szinten teljesít-e az intézmény vagy sem) ez nem nyújtana. Ahhoz ugyanis azonos módszerrel kellene mérni más kutatóintézeteket is, de tudomásunk szerint ilyesfajta mérés jelenleg (az egyetemekkel ellentétben) kutatóintézetekre nem létezik. Ezért most leginkább a nemzetközi *double blind reviewed* folyóiratcikkek számának és a legjobb nemzetközi kiadóknál (OUP, CUP stb.) kötetek számának folyamatos, évről évre történő növelése a cél. Vagyis magunkhoz képest fokozatos erősödést szeretnénk ezeken a területeken. Általában a publikációk számának növelése nem cél, mert sok közepes-rossz színvonalú magyar publikációnál sokkal értékesebb egy komoly nemzetközi publikáció. Ezt fejezi ki a teljesítményértékelési pontrendszer jelenleg is (ami ebben az értelemben nemcsak mér, hanem ebbe az irányba motivál is).

Felmerülhet kérdésként, hogy a külső források behozása mennyiben cél vagy éppen teljesítménymutató, de a mi felfogásunkban ez csupán eszköz, és tulajdonképpen proxy-ként sem nagyon használható a JTI egésze teljesítményének mérésére (vagy csak nagyon áttételesen).

6. Kutatási tervek

A JTI legfontosabb kutatási projektjei, amelyek a következő években fejeződnek be:

(1) *Bírói ítéletek indokolásának mérése*. Nemzetközi kutatási projekt. Output: *Acta Juridica Hungarica*-különszám (angolul), 2016 végén vagy 2017 elején.

(2) *A magyar jogrendszer állapota*. Magyar kutatási projekt, hagyományteremtési szándékkal állapotjelentés a magyar jogrendszerről. Output: 2016 során egy reprezentatív kötet az Akadémiai Kiadónál.

(3) *A magyar lakosság jogtudata*. Magyar kutatási projekt, jogszociológiai felméréssel. Output: tanulmányok és magyar nyelvű szerkesztett kötet 2016 során.

(4) *Comparative Constitutional Reasoning (CONREASON)*. Nemzetközi kutatási projekt a heidelbergi Max Planck Intézettel együttműködésben. Output: szerkesztett kötet a *Cambridge University Press*nél 2016 végén vagy 2017 elején (a kéziratok már a kiadói szakaszban vannak).

(5) *Constitutional Courts under Pressure*. Nemzetközi kutatási projekt a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen együttműködésben. Output: szerkesztett kötet angolul 2017 folyamán.

(6) *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. Magyar nyelvű, open access internetes enciklopédia készítése, reményeink szerint 2018-ra, majd folyamatosan frissítve. Az intézet legnagyobb méretű (létszámú, terjedelmű) projektje.

(7) *Enforcement of EU Law and Values against Member States*. Nemzetközi kutatási projekt a Groningeni Egyetemen és a Wissenschaftszentrum Berlinnel együttműködve. Output: szerkesztett kötet az *Oxford University Press*nél 2017 folyamán.

Van továbbá két olyan jogtudományi Lendület-projekt, amely igazgatási szempontból a TK szintjén került elhelyezésre, de szakmai szempontból a JTI keretei közt működik:

(a) HPOPs Lendület (2013–2018): nemzetközi kutatási projekt, nemzetközi konferencia és előadássorozatok szervezése a következő években (kapcsolódó publikációs outputtal, többek közt a *Yearbook of European Law* és *European Public Law* (elfogadva), *Common Market Law Review* (folyamatban) hasábjain tanulmányok, valamint a kiadói (Hart Publishing) elbírálás alatt lévő *Member State interests and EU law* című szerkesztett kötet).

(b) Föderális Piacok Lendület (2014–2019): nemzetközi kutatási projekt, számos nemzetközi konferencia és előadássorozatok szervezése a következő években (kapcsolódó publikációs outputtal, többek közt *Indiana Journal of Global Legal Issues* különszám 2017-ben).

7. Visszacsatolás

A JTI igazgatója minden évben minden aktív állományú kutatóval leül egy négy szemközti beszélgetésre, amelynek során egyrészt a kutató saját helyzetéről (az elmúlt évi teljesítményéről és jövőbeli terveiről), másrészt pedig a kutatónak a JTI-re vonatkozó véleményéről, kritikai megjegyzéseiről esik szó.

Gyakrabban felmerülő kérdésekre vagy javaslatokra külön intézeti értekezletet hívunk össze (ilyenre került sor legutóbb például a heti műhelybeszélgetések formátumáról és műfaji kérdéseiről).

A JTI éves beszámolóját elküldjük továbbá minden évben a jogi kari dékánoknak és a jogász akadémikusoknak is, akiktől többször kaptunk érdemi észrevételeket és tanácsokat is.

A 2013–2016-os időszak a JTI igazgatójának három és fél évvel ezelőtt készült szakmai-tudományos koncepciója alapján működött (a [honlapról](#) elérhető), aminek a teljesülését végső soron a TK főigazgatója jogosult megítélni munkáltatói jogkörében.